

Samiha Ayverdi’de Münevver Kadın Düşüncesi ve Toplumsal Değerlerin Muhafazası

The Thought of the Intellectual Woman and the Preservation of Social Values From the Perspective of Samiha Ayverdi

Ayşe AKKUŞ*, Mehmet ÇAKIR**

Öz

Ayverdi’ye göre kadın, yalnızca aile içindeki rol ve sorumluluklarıyla değil, aynı zamanda toplumun manevi ve kültürel sürekliliğini sağlanmasında da asli bir unsur olarak görülmektedir. Bu bağlamda yazar, kadın figürünü iki temel perspektiften ele alır. Geleneksel muhafazakâr kadın kimliğiyle özdeşleştirdiği birinci tip kadın; ahlaki ve manevi değerlerle donatılmış, edep, hayâ ve terbiye gibi erdemleri üzerinde taşıyan ‘münevver kadın’ı temsil ederken, ikinci tip kadın; geleneksel değerlerden uzaklaşmaya ve kendi kültürüne yabancılaşmaya başlamış, alafrangalaşmış ya da diğer bir ifadeyle ‘öz’ünü yitirmiş figür olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan bakıldığında, Ayverdi’nin eserlerinde münevver kadınlar; ağırbaşlı, iffetli ve toplumun manevi direği olarak idealize edilirken, geleneksel değerlere sırt çeviren kadın tipi ise toplumsal çözülmenin ve kültürel erozyonun bir sembolü olarak resmedilir. Bu çalışma, Samiha Ayverdi’nin eserlerinde, kadın tipi ve kimliğinin nasıl oluşturulduğunu ve bu kimliğe hangi misyonların yüklendiğini anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Çalışma, Ayverdi’nin genelde kadın, özelde muhafazakâr kadın kimliğini şekillendirirken, din, milliyetçilik ve tasavvuf gibi kavramlardan nasıl faydalandığını, edep, hayâ, terbiye gibi ahlaki kavramlara hangi anlamları yüklediğini incelemektedir. Çalışmada muhafazakâr düşünce dünyasında kadının rolünü ve ona atfedilen misyonu anlamaya yönelik kapsamlı bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmada veriler, doküman analizi tekniği ile toplanmış ve yedi analiz birimi elde edilmiştir. Nitel içerik analizi kullanılarak verilerin yorumlandığı bu araştırma, Türkiye’de kadın ve muhafazakâr kadın kimliğinin sosyo-tarihsel kökenlerine ışık tutarak, bu kimliğin toplumsal yapıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Samiha Ayverdi, kadın, kadın kimliği, muhafazakâr kadın, modern kadın.

Abstract

According to Ayverdi, women are regarded as essential not only for their roles and responsibilities within the family but also for their contribution to the spiritual and cultural continuity of society. In this context, the author approaches

* Öğr. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı. E-posta: ayseakkusku@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1801-3478

** Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: mehnfmehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1917-3070

the female figure from two main perspectives. The first type, associated with a traditional conservative female identity, represents the “modern woman” -one who is endowed with moral and spiritual values and embodies virtues such as decency, propriety, and nurturing. In contrast, the second type is portrayed as a woman who has distanced herself from traditional values and become alienated from her cultural roots- a figure described as “alafrangalized” or in other words, one who has lost her “essence.” From this perspective, Ayverdi idealizes intellectual women as dignified, chaste, and the spiritual backbone of society, whereas women who reject traditional values are depicted as symbols of social decay and cultural erosion. This study seeks to explore how female identity and typology are constructed in the works of Samiha Ayverdi, and what roles or missions are attributed to this identity. It examines how Ayverdi employs concepts such as religion, nationalism, and Sufism in shaping female identity -particularly that of the conservative woman- and how she interprets moral concepts such as decency, honor, and nurture. The study aims to offer a comprehensive framework for understanding the role and mission ascribed to women within the conservative intellectual tradition. Data for the research were collected using document analysis, resulting in the identification of seven analytical units. The data were interpreted through qualitative content analysis. This research is significant in that it illuminates the socio-historical foundations of female and conservative female identity in Turkey and reveals how this identity is interwoven with the broader social structure.

Keywords: Samiha Ayverdi, woman, women identity, conservative woman, modern woman.

Giriş

Türkiye’de muhafazakâr düşünce geleneği içinde yer alan ve bu alanda önemli eserler veren kadın yazarlardan biri de Samiha Ayverdi’dir. 1905-1993 yılları arasında yaşamış olan Ayverdi, II. Meşrutiyet, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı, İstiklal Harbi, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemi ve Cumhuriyet süreci gibi önemli tarihi kırılmaları bizzat tecrübe etmiştir (Ayverdi, 2020, s. 21). Bu süreçte edindiği deneyimler, onun fikriyatını ve yaşam tarzını şekillendirmiştir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal ve siyasal dönüşümlerin yoğun olarak yaşandığı bu süreç, Ayverdi’nin gelenek, kültür, millî ve manevî değerler gibi muhafazakâr değerleri merkeze alan bakış açısının oluşmasında belirleyici etken olmuştur. Bu değerler ekseninde kurduğu düşünce dünyasını eserlerine de yansıtan yazar hem kendi yaşam tarzının hem de toplumsal değişimlerin izlerini sürmeyi mümkün kılan bir bakış açısı sunarak, literatüre önemli katkılar sağlamıştır.

Ayverdi, kadın temalı eserlerinde Türk milliyetçiliği, İslam inancı ve ahlakını sentezleyerek muhafazakâr kadın tiplemesini idealize etmekte, geleneksel, dini, milli ve ahlaki değerlerle donattığı bu kadınlar, eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Samiha Ayverdi’nin kadın tasavvurunda, muhafazakâr düşüncenin temel dayanak noktalarından biri olan ahlaki ve manevi bütünlüğün yanı sıra tasavvuf geleneğinin etkileri de belirgin şekilde hissedilmektedir. Rifâilik tarikatının önemli temsilcilerinden Kenan Rifâî ile tanışmasının ardından, düşünce dünyasını tasavvufi öğretiler doğrultusunda şekillendiren Ayverdi, ilim, irfan, terbiye ve ahlak gibi kavramları bireyin manevi tekâmül sürecinin temel unsurları olarak görmüştür. Bu bağlamda, insan-ı kâmil olma yolunda ahlaki olgunluk ve içsel arınmayı merkeze alan bir anlayış geliştiren Ayverdi, kadın kimliğini de bu değerler çerçevesinde kurgulamış ve onun toplumdaki rolünü, yalnızca aile içinde değil, kültürel ve manevi sürekliliğin teminatı olarak değerlendirmiştir.

Samiha Ayverdi’nin eserlerindeki kadın figürlerinin bir diğer belirgin özelliği, geleneksel ve modern değerler arasındaki çatışmanın yansıması olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu doğrultuda yazar, muhafazakâr düşünce ekseninde; geçmişin ahlaki, manevi ve kültürel değerlerine bağlı olan “eski” kadını idealize ederken, modernleşme süreciyle birlikte kimlik kaybına uğradığını ve Batılılaşma etkisiyle yozlaştığını düşündüğü “yeni” kadın figürünü eleştirel bir perspektifle ele almaktadır. Ayverdi’nin idealize ettiği “eski” kadın tipi, edep, hayâ, terbiye ve manevi olgunluk gibi değerlerle donatılmış bir figür olarak öne çıkmaktadır. Annelik ve eş rolünün ötesinde toplum içinde önemli bir misyon üstlenmiş olan bu kadın, geleneksel aile yapısının koruyucusu olarak görülmektedir. Aynı zamanda ahlaki değerlerin taşıyıcısı, nesillerin yetişmesinde etkin bir aktör ve toplumsal yapının manevi temellerini inşa eden bir rehberdir.

Ayverdi, modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ve Batılı yaşam tarzını benimseyen “yeni” kadını ise geleneksel değerlerden kopmuş, kendi kültürüne yabancılaşmış, köksüz ve yüzeysel bir birey olarak ele almaktadır. Bu yeni kadın figürü, “eski kadın”dan tamamen bağımsız değildir ancak şehirlileşme ile birlikte aile içindeki rolünü ve toplumsal etkisini büyük ölçüde yitirmiştir. Modernleşmeyle hız kazanan bireyselleşme, kadını ailevi ve toplumsal sorumluluklarından uzaklaştırarak Batı’nın değer sistemine

entegre olmaya zorlamış, böylece onun öz benliğinden ve manevi kimliğinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Toplumsal değişim sürecinin etkisiyle değişip dönüşen “Eski Anadolu Kadını”, “yeni şehirli kadın” kimliğiyle; tüketim odaklı, bireysel hazlara yönelmiş ve manevi dünyadan uzaklaşmış bir birey haline dönüşmüştür. Bu duruma eleştirel bir yaklaşım getiren Ayverdi’nin tepkisi, yalnızca Batılılaşmanın getirdiği yüzeysel dönüşüme değil, aynı zamanda bu sürecin kadının iç dünyasında yarattığı ahlaki boşluğa da yöneliktir. Ayrıca yazar, eserlerinde sıklıkla üzerinde durduğu ve “yitirilen kadın”lık olarak nitelendirdiği “eski” kadına olan özlemini de bu ikilik üzerinden ortaya koymaktadır. Buran hareketle bu çalışmada Samiha Ayverdi’nin, toplumsal değerlerin muhafazasında idealleştirdiği münevver kadın düşüncesine odaklanılmaktadır.

Gelenek ve Modernite Arasında Muhafazakâr Kadın Kimliği

Bu çalışma, hem Osmanlı İmparatorluğunun son dönemini hem de Cumhuriyet’in kuruluş sürecini deneyimlemiş olan ve bu deneyimlerini “muhafazakâr” kimliğiyle harmanlayarak, toplumsal alanda yaşanan değişim ve dönüşümün bilhassa kadın üzerindeki etkilerini eserlerinde titizlikle ele alan Samiha Ayverdi’nin, kadın kimliğine yüklediği misyonu, gelenek ve modernite arasındaki konumunu ve edebi eserlerdeki kadın figürleri aracılığıyla muhafazakâr kadın kimliğinin inşasını nasıl şekillendirdiğini konu edinmektedir. Türk toplumunda, sosyo-tarihsel süreç içerisinde yaşanan toplumsal ve kültürel değişimi, genellikle eserlerindeki kadın karakterler üzerinden irdeleyen yazar, genelde kadın özelde muhafazakâr kadın üzerinden derinlemesine bir değerlendirme sunmaktadır. Eserlerinde sıkça işlediği milli, manevi ve ahlaki değerler bağlamında Türk toplumunda kadının toplumsal ve kültürel konumu ile birlikte, değişen ve dönüşen kadın kimliğinin edebi eserlerdeki yansımalarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yazarın özellikle geleneksel muhafazakâr kadına yüklediği misyonu farklı boyutlarıyla ele alan bu çalışma, kadının aile ve toplum düzeninin sağlanmasındaki rolünü vurgularken, aynı zamanda ilim, irfan, terbiye, eğitim, ahlak, din ve tasavvuf gibi geleneksel, kültürel, milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı olma görevine de dikkat çekmektedir. Ayverdi’nin kalemiyle şekillenen kadın karakteri, çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

Toplumun varlığını sürdürebilmesinde an’anevi değerlerin önemine sıklıkla vurgu yapan Ayverdi, kadın kimliğini yalnızca geleneksel rollerle sınırlandırmaz; onun ahlaki ve entelektüel yönünü de ön plana çıkararak, milli ve manevi dönüşümde etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda bu çalışma, Ayverdi’nin eserlerindeki “eski”- “yeni” ikiliği üzerinden kadının hem yüceltilişini hem de toplumsal değişim bağlamında eleştirel bir yaklaşımla nasıl değerlendirildiğini konu edinmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Samiha Ayverdi’nin kadın algısını, eserlerindeki karakterler aracılığıyla çözümlemek ve onun kadın figürlerine yüklediği anlam dünyasını akademik bir perspektifle değerlendirmektir. Böylece, Ayverdi’nin kadın anlayışının sınırları ve açılımları, dönemin sosyal ve kültürel yapısı çerçevesinde incelenerek, kadın kimliğinin edebi temsiline dair bütüncül bir bakış sunulmaktadır. Toplumsal alanda yaşanan değişimin boyutunu, eserlerindeki karakterler üzerinden okuyucuya sunan Ayverdi, kadın karakterlerinden yola çıkarak, genelde kadın kimliğinin, özelde ise muhafazakâr kadın tipolojisinin, dini, milli ve manevi değerler ekseninde; edep, haya ve terbiye gibi ahlaki kavramlarla nasıl şekillendirildiğini incelemektedir. Bu doğrultuda çalışma, kendisini “muhafazakâr” olarak tanımlayan Ayverdi’nin kaleminde, “edep”, “haya”, “terbiye” ve “münevver” kavramları etrafında inşa edilen “ideal” ve “muhafazakâr” kadın kimliğinin edebi ve düşünsel boyutlarını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Türk modernleşmesinin etkisiyle değişen ve dönüşen kadın kimliğinin, gelenek ve modernleşme ekseninde nasıl değerlendirildiği incelenerek, yazarın “eski”- “yeni” ikiliği bağlamında kadını nasıl tanımladığı da çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Türk muhafazakâr düşünce geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olan Samiha Ayverdi, eserlerinde genellikle toplumsal değişimleri, geleneksel değerlerin korunmasını ve kadın kimliğinin muhafazakâr bir perspektiften nasıl şekillendiğini ele almaktadır. Ayverdi’nin tasavvufi ve milliyetçi düşüncüyü sentezleyen anlayışı, muhafazakâr kadın kimliğinin edebî ve fikrî düzeyde nasıl temellendirildiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, Türkiye’de kadın ve muhafazakâr kadın kimliğinin sosyo-tarihsel kökenlerine ışık tutarak, bu kimliğin toplumsal yapıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu açığa çıkarması bakımından önem arz etmektedir. Edebiyat ve düşünce tarihi bağlamında kadın kimliği üzerine yapılan tartışmalara katkı

sağlamayı amaçlayan bu çalışma, Samiha Ayverdi'nin muhafazakâr düşüncesinin kadın kimliği üzerindeki etkilerini inceleyerek, edebiyat ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiye dair derinlemesine bir perspektif sunması bakımından önem arz etmektedir.

Eserlerinde genellikle Türklüğü ve Türk milliyetçiliğini yücelten bir üslup kullanan Ayverdi'nin hem doğulu hem batılı düşünürlerden etkilendiği görülmektedir. Oldukça geniş bir literatüre ve edebi donanıma sahip olan yazarın ilk dönem eserleri daha çok roman ve hikâye türündedir. Ancak güçlü bir hafızaya sahip olması ve yazarın yetiştiği zaman ve mekânın etkisi, yaşam tarzı ve hayatında etkin rol oynayan şahsiyetler, onu ilerleyen yıllarda anekdotlar yazmaya, biyografik ve otobiyografik türde eserler kaleme almaya yöneltmiştir.

1938 yılında *Aşk Budur (Aşk Bu İmiş)* adlı romanıyla Türk edebiyatına ve yazın hayatına adım atan Samiha Ayverdi, tasavvuf ve manevi aşk temalarıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Eserlerinde İslami ahlak, edep, haya, terbiye, ilim, irfan gibi konulara sıkça yer veren (Yetiş, 1993, s.15-16) yazarın, *Aşk Budur (Aşk Bu İmiş)* adlı eserinde de bu temalar ve bilhassa ilahi aşk belirgin şekilde işlenmiştir.

Hayata tasavvuf penceresinden bakan Ayverdi, yazın hayatının ilk döneminde (1938–1950) tasavvuf ve Allah aşkını konu edinen, kendi fikriyatından ve inandığı değerlerden izler taşıyan çalışmalara yer vermiştir. *Aşk Budur* (1938), *Batmayan Gün* (1939), *Ateş Ağacı* (1941), *Yaşayan Ölü*, *İnsan ve Şeytan* (1942), *Son Menzil* (1943), *Yolcu Nereye Gidiyorsun* (1944), *Mesihpaşa İmamı* (1948) romanları; *Mabette Bir Gece* (1940) isimli hikâye kitabı ve *Yusufoğlu* (1946) ismiyle yayınlanan nesir çalışması, yazarın ilk dönem eserleri arasında yer almaktadır. Bu eserlerinde, beşeri aşk ile ilahi aşkın karşılaştırılması, Doğu ve Batı medeniyetlerinin kıyaslanması, madde ile mana arasındaki ezeli çekişme, insanın evrendeki rolü ve kendini tanıma gibi temalar ele alınmıştır (Özköse, 2013, s. 6).

Bireyin diğer bireyler ve yaratıcıyla olan münasebetini tasavvuf düşüncesiyle ilişkilendirerek ele alan Ayverdi'nin ilerleyen yıllardaki eserlerinde, kendi çocukluk yıllarından ve hayatından izler taşıyan anekdotlar, biyografik ve otobiyografik unsurlar yer alır. Yazarın 1948 yılında kaleme aldığı *Mesih Paşa İmamı* adlı eseri bunlardan biridir. Tasavvuf ve aşk konularının yanı sıra, Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan sosyo-kültürel ve siyasi meselelerine de değinen yazar, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve sonrasında yaşanan gelişmelerin toplum üzerindeki etkisi üzerinde durur. Türk modernleşmesinin ve Batılılaşmanın da etkisiyle, bu süreçte yitirmeye başlayan milli, manevi ve kültürel değerlere dikkat çeker.

Samiha Ayverdi ve arkadaşları Nezihe Araz, Safiye Erol, Sofi Huri'nin birlikte hazırladıkları *Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* (1951) adlı eser, yazarın hayatından ve düşünce dünyasından izler taşıyan bir biyografi kitabıdır. Hocası Kenan Rifâî'nin yaşamından hareketle; onun din, iman, ahlak, terbiye, ilim, irfan, aşk, tasavvuf ve kadına dair düşüncelerini derinlemesine analiz ederek okuyucuya sunan Ayverdi ve arkadaşları, Kenan Rifâî'nin hayat hikâyesi üzerinden, kişinin “kendini bulma” ve “kendini bilme” yolculuğunun tasavvuf anlayışıyla nasıl şekillendiği ve manevi gelişiminin önemli hale gelişini ortaya koymaktadırlar.

Ayverdi, 1952 yılında kaleme aldığı *İstanbul Geceleri*'nde, Türk toplumunda yaşanan çözülmeyi, Batı hayranlığıyla yozlaşan ve geleneksel kültüründen uzaklaşarak kimliğini kaybetme noktasına gelen bir milletin çöküşünü etkileyici bir üslupla ele alır. Yazar, 1900'lü yıllardaki Türk toplum yapısını İstanbul'un semtleri ve insanları üzerinden incelerken, toplumsal değişimi ve bu değişimin yol açtığı değer kaybını gözler önüne serer. Bu bağlamda yazar, geleneksel değerlerine ve kültürüne bağlı “eski” Anadolu insanını, edep, terbiye, görgü ve muhabbetiyle yüceltirken, “Beyoğlu zihniyeti” olarak nitelendirdiği İstanbul'un bazı semtlerini; ‘zaaflarından’, ‘sahteliklerinden’, ‘tereddüt’ ve ‘iman eksikliğinden’ dolayı eleştirir (Yetiş, 1993, ss. 43-44).

İstanbul Geceleri'ni, “İstanbul medeniyetine tutulmuş bir ayna” olarak nitelendiren Kazım Yetiş (1993), Ayverdi'nin İstanbul'u yalnızca medeniyetin merkezi olarak değil aynı zamanda “medeniyetin darmadağın hale getirilişinin hatıraları ile yüklü bir şehir” olarak gördüğünü ifade eder. Yetiş'e göre Ayverdi'nin bu eseri, İstanbul'dan hareketle, Türk toplumundaki yükseliş, iman, aşk, heyecan, gayret, ihtişamlı birlikte; yaşanan çözülüşün, yıkılışın, cehaletin, yozlaşmanın da bir göstergesidir. Tıpkı yazarın *Boğaziçi'nde Tarih ve İbrahim Efendi Konağı* adlı eserlerinde olduğu gibi.

Ayverdi'nin 1964 yılında kaleme aldığı *İbrahim Efendi Konağı*, yazarın annesinin amcası İbrahim Efendi'nin konağında yaşanan olayları merkeze alarak, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecini sembolize

etmektedir. Hem tarihi hem dönem romanı hem de biyografik özellikler taşıyan bu eser, geleneksel Türk kültürünün, dini, milli, manevi ve ahlaki değerler etrafında şekillenen toplum yapısının değişimini ele alır. Bir konağın çöküşü üzerinden bir milletin çöküşünü ve bu sürecin yarattığı derin etkiyi dramatik ve etkileyici bir üslupla okuyucuya aktaran yazar, geçmiş ile gelecek arasındaki kopuşu gözler önüne sererken, konakla birlikte eriyip tükenen, milli ve manevi değerlere de dikkat çeker.

Ayverdi'nin *Bir Dünyadan Bir Dünyaya* (1974), *Milli Kültür Mes'eleleri ve Maarif Davamız* (1976), *Hatıralarla Başbaşa* (1977), *Ne İdik Ne Olduk* (1986), *Hey Gidi Günler Hey* (1988), *Mülakatlar* (2005), *Dünden Bugüne Ne Kalmıştır* (2006) gibi eserlerinde de geçmişe duyduğu özlemle birlikte "an'anevi" değerlerin ve öz'ün yitirilmesi, dini, milli, manevi ve ahlaki değerlerinden uzaklaşmış birey ve toplum vurgusu dikkat çekmektedir.

Ayverdi'nin eserleri, onun yaşamına ve içinde bulunduğu döneme dair derin izler taşıyan zengin bir kaynak niteliğindedir. Yazar, Osmanlı son döneminden Cumhuriyet'in kuruluş sürecine ve sonrasına ışık tutan geniş bir perspektif sunarak literatüre katkıda bulunmaktadır. Ayverdi'nin kendi eserlerini yanı sıra, onun hayatını, çalışmalarını, yaşadığı zaman ve mekânı ele alan; bu bağlamda, tarihsel süreçteki toplumsal gelişmelere, değişim ve dönüşümlere dair literatüre katkı sağlayan çalışmalar da söz konusudur.

Kazım Yetiş'in 1993 yılında kaleme aldığı, *Samiha Ayverdi'nin Hayatı ve Eserleri* adlı çalışma, Ayverdi'nin hayatını ve eserlerini detaylı bir şekilde ele alarak literatüre önemli katkı sunmaktadır. Benzer şekilde, Kadir Özköse'nin 2013 yılında yayımlanan, *Samiha Ayverdi'nin Eserlerinde Tasavvufi Hayatın Yansımaları* adlı makalesi de yazarın hayatını ana hatlarıyla ele alan önemli bir çalışmadır. Bu çalışma, Ayverdi'nin doğumundan ölümüne kadar geçen süreci ve tasavvuf düşüncesiyle tanışma serüveni kapsamlı bir şekilde incelemektedir.

Kendisini "muhafazakâr" olarak nitelendiren ve eserlerinde idealize ettiği kadın karakterleri genellikle geleneksel muhafazakâr çizgide ele alan Ayverdi, genelde Türk toplumunda özelde ise kadın ve muhafazakâr kadın kimliğinde yaşanan değişimi "eski kadın"/"Anadolu Kadını" ile "yeni kadın" tipolojisi üzerinden ele almaktadır. Bu açıdan bakıldığında Ayverdi, muhafazakârlık, modernleşme ve Batılılaşma ekseninde yaşanan dönüşümün kadın kimliği üzerindeki etkilerine dair geniş çaplı bir literatür sunmaktadır. Ayverdi'nin bu husustaki düşünceleri, Elifhan Köse'nin, *Muhafazakâr Bir Kadın Portresi Olarak Samiha Ayverdi: Muhafazakârlık Düşüncesinde Kadınlara İlişkin Bir Hat Çizebilmek* (2009) adlı çalışmasında ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. F. Cangüzel Güner Zülfikar'ın *Samiha Ayverdi ve Ahde Vefa* (2014) adlı çalışması, Selime Öztürk ve Adem Can'ın birlikte kaleme aldıkları *Sâmiha Ayverdi Romanlarında Dindar ve Muhafazakâr Kadın Psikolojisi* (2018) adlı çalışmaları da benzer şekilde, Ayverdi'nin modernleşme ve gelenek ekseninde kadın kimliğine dair görüşleri detaylıca konu edinmektedir. Ceren Avcil (2022), Ayverdi'nin muhafazakâr düşünce içindeki kadın anlayışını ele alarak kadını geleneğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı konumunda olduğu, modernleşme sürecinin ise bu konumu çeşitli yönlerden dönüştürdüğünü ortaya koyar. Bu değerlendirmeye paralel ve tamamlayan yönüyle Z. Çağlıyan İçener (2016), Ayverdi'nin kadın figürünü modernleşme ile gelenek arasında denge kuran bir unsur olarak yorumlar ve kadına kültürel sürekliliği sağlama, tarihi emaneti geleceğe aktarma gibi önemli misyonlar yüklediğini çalışmasında vurgulamaktadır. Bu çerçeveye paralel olarak Fulya İbanoğlu (2018) çalışmasında, Ayverdi'nin kadın karakterlerini dini ve tasavvufi bir perspektiften kurguladığını, kadını erdem, irfan ve maneviyatın temsilcisi olarak toplumsal yapının manevi direği şeklinde konumlandığını vurgular. Muhafazakarlığı; milli, manevi ve dini değerler ile edep, haya, terbiye gibi ahlaki unsurlar üzerinden ele alan Ayverdi'de değerler eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda Hüseyin Algur'un *Samiha Ayverdi Romanlarının Değer Eğitimi Açısından İncelenmesi* (2019) adlı çalışması, bu konudaki önemli kaynaklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Algur çalışmasında, Ayverdi'nin eserleri ve bu eserlerdeki kahramanlar aracılığıyla yazarın değerler eğitimine hangi temalar doğrultusunda vurgu yaptığını detaylı bir biçimde incelemekte ve bu alandaki benzer çalışmalara kaynaklık edebilecek kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Yöntem

Doküman analizi, nitel araştırmalarda kullanılan önemli bir veri analiz tekniğidir. Geniş anlamda bu kavram, yazılı kayıtlar, fiziksel izler, görsel veriler ve yapay ürünler gibi çeşitli materyalleri içeren kapsamlı bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Doküman analizi tekniğinin, bizim araştırmamız da dahil bazı araştırmalarda doğrudan gözlemlenemeyen davranışlar, duygular veya insanların dünyayı nasıl algıladıkları hakkında bilgi edinme, geçmişte yaşanmış ve tekrar etmesi mümkün olmayan olayları araştırma olanağı sunma, araştırmacının doğrudan erişemediği durumlar hakkında bilgi sağlama, kişilerin dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını anlama, elde edilen bulguları üçgenleme; diğer bir ifadeyle farklı veri kaynaklarından elde edilen bilgilerle karşılaştırıp doğrulama, içerik hakkında bilgi sağlama veya sonraki çalışmalar için referans olabilecek belirli olay ya da davranışları belirleme gibi bir takım kullanım amaçları bulunmaktadır (Aziz, 2008; Merriam, 2013).

Bununla birlikte doküman analizi ile ilişkilendirilen önemli tekniklerden biri içerik analizi tekniğidir. İçerik analizi, iletişim içeriğini sistematik ve nesnel bir şekilde tanımlamak için kullanılan bir araştırma tekniğidir. Nitel araştırmada içerik analizi, metin veya görsel materyallerdeki belirli kelimelerin, temaların veya kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirlemeyi içerir. Araştırmacılar, bu analiz yoluyla metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunabilirler. Bununla ilişkili olarak özellikle nitel doküman analizi, nicel içerik analizinden farklı olarak daha çok anlamın yorumlanmasına odaklanmaktadır (Merriam, 2013). Doküman analizi, nitel araştırmanın zengin ve çeşitli veri kaynaklarından yararlanmasını sağlayan önemli bir analiz tekniğidir. Zira dikkatli bir içerik seçimi ve içeriğin analiz süreciyle, araştırmacılar derinlemesine içgörüler elde edebilir ve araştırma sorularına kapsamlı cevaplar bulabilirler.

Kaleme aldığı çalışmalarla literatüre önemli katkılar sunan Samiha Ayverdi'nin eserlerinde yer alan kadın karakterler üzerinden, edebi metinlerde “muhafazakâr kadın” tipi ve kimliğini anlamaya yönelik hazırlanan bu çalışmada, doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında, Ayverdi'nin konuya ilişkin eserleri genel hatlarıyla ayrıntılı olarak değerlendirilmiş, analiz birimleri oluşturulmuş ve içerik analizi tekniği ile veriler yorumlanmıştır. Öte yandan tarihsel, sosyal, kültürel ve politik unsurların etkisiyle değişen kadın ve kadınlık algısının; “ideal”, “muhafazakâr”, “münevver”, “alafranga” gibi kavramlar ve bu kavramlarla özdeşleştirilen kadın tiplerleri üzerinden aktarıldığı eserlerde, bu tiplerlerin toplumsal dönüşümleri yansıtmaya biçimleri ve temsil ettikleri değerler belli temalar altında değerlendirmeye alınmıştır.

Bu anlamda Ayverdi'nin toplumsal değerlerin korunmasında idealleştirdiği münevver kadın düşüncesini ortaya koymada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmış; veri kaynağı olarak *İbrahim Efendi Konağı*, *Hey Gidi Günler Hey*, *Mesihpaşa İmamı*, *Batmayan Gün*, *Boğaziçi'nde Tarih*, *Bağ Bozumu*, *O da Bana Kalsın*, *Hatıralarla Başbaşa*, *Ne İdik Ne Olduk*, *Dünden Bugüne Ne Kalmıştır*, *Bir Dünyadan Bir Dünyaya*, *Milli Kültür Meseleleri* ve *Maarif Davamız* gibi eserler dikkate alınmış ve tahlillendirilmiştir.

Ayverdi'nin kadın temalı eserlerinde (Köse, 2009, s. 14), Türk milliyetçiliği ve İslam inancının özgün bir sentezi amaçlanmakta, bu çabada muhafazakâr kadın figürü merkezi bir rol üstlenmektedir. Eserlerinde muhafazakâr kadınlar, dini ve milliyetçi ideolojileri temsil eden toplumsal aktörler olarak kurgulanmakta, kadın figürleri üzerinden kurulan anlatı geleneksel değerlerin ve ulusal kimliğin yeniden inşasında kritik bir işlev görmektedir. Bu bağlamda çalışmada bir ana problem ve altı alt problem geliştirilerek bazı sorulara yanıt aranmıştır. Çalışmanın ana problemi, “Samiha Ayverdi'nin eserlerinde muhafazakâr kadın kimliği nasıl inşa edilmekte ve hangi toplumsal misyonlarla ilişkilendirilmektedir” şeklinde oluşturulmuştur. Alt problemler ise aşağıdaki gibidir:

- Ayverdi'nin edep, haya ve terbiye anlayışı eserlerindeki kadın karakterlerine nasıl yansımıştır?
- Muhafazakâr kadınlara yüklenen toplumsal ve ahlaki misyonlar nelerdir?
- Münevver kadın kavramı Ayverdi'nin eserlerinde nasıl ele alınmaktadır?
- Ayverdi'nin edep, haya ve terbiye kavramları, muhafazakâr kadın kimliğinin şekillenmesinde nasıl bir rol oynamaktadır?

- Muhafazakâr kadın figürleri, Ayverdi'nin eserlerinde milliyetçilik ve tasavvuf ekseninde nasıl konumlandırılmaktadır?
- Samiha Ayverdi'nin kadın kimliğine yüklediği roller, geleneksel ve modern kadın algılarıyla nasıl bir etkileşim içindedir?

Bulgular

Samiha Ayverdi'nin Hayatı

25 Kasım 1905'te İstanbul'da doğan Samiha Ayverdi, köklü bir aileye mensuptur. Henüz beş yaşında Mahalle Mektebi'nde eğitim hayatına başlayan Ayverdi, 1921 yılında Süleymaniye Kız Numune Mektebi'nden mezun olmuştur. Resmi eğitimin yanı sıra, tarih, tasavvuf, felsefe ve edebiyat alanında özel eğitimlere de yönelen Ayverdi, Fransızca dersleri almış, güzel sanatlara ilgi duyarak keman çalmayı öğrenmiştir (Özköse, 2013, s. 4). Ailesinden ilk eğitimini alan Ayverdi, özellikle anneannesi Hâlet Hanım sayesinde tarih ve kültür bilinci kazanmıştır. Dedesi ise ona ciddiyet ve dürüstlük gibi değerleri aşılamıştır. Annesi Fatma Meliha Hanım ve babası Yarbay İsmail Hakkı Bey de onun fikir ve ahlâk dünyasının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Seçkin bir çevrede yetişen Ayverdi, Mahalle Mektebi ve Süleymaniye Kız Numune Mektebi'nde okumuş, özel derslerle de kendini geliştirmiştir. Fatih'teki Ümm-i Ken'an Dergâhı Şeyhi Kenan Rifâi ile tanışması, düşünce dünyasını derinden etkilemiştir (Binark, 2012, s. 7; Özköse, 2013, s. 4). 1927'de dergâhtaki eğitimini tamamladıktan sonra okumaya, düşünmeye ve yazmaya odaklanmıştır. Ağabeyi Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yanında annelik sorumluluğunu üstlenirken, İslami kaynaklara yönelerek fikir dünyasını derinleştirmiştir. Eserleri ve düşünceleriyle Türk kültür ve edebiyatında önemli bir yer edinen Ayverdi, hayatını Türk-İslam kültürünün ihyasına adanmış ve 22 Mart 1993'te vefat etmiştir.

Ayverdi'nin Kadın Anlayışı: Ahlakın ve Erdemin Taşıyıcısı

Ayverdi, eserlerinde geleneksel, kültürel, milli ve manevi değerlerin önemine vurgu yaparak, “edep”, “haya” ve “terbiye” gibi ahlaki değerleri ön plana çıkarmaktadır. Bu değerlerin taşıyıcılığını genellikle kadına yükleyen yazar, kadın figürünü eserlerinde farklı bir biçimde temsil etmektedir. Ayverdi, toplumda kadının ikincil bir konumda değerlendirilmesine karşı çıkarak, kadını ve kadınlığı yücelten bir üslup benimsemektedir. Eserlerindeki tipler ve kavramsal tercihler, kadının toplumsal rolünü yeniden şekillendiren bir dil kullanmaktadır. Bu bağlamda, Ayverdi kadını, “beşerin insan olma yolculuğunun her aşamasını etkileyecek nispette aktif bir yapıcılıkla donatılmış bir varlık” (Ayverdi vd., 2012, s. 244) olarak tanımlayarak, kadının etkin ve yaratıcı rolünü vurgulamaktadır.

Ayverdi'ye göre, kadın, annelik gibi sanatkârane bir terbiye edici rolüne sahiptir. Bu bağlamda, “çocuğuna kıvam veren anne, müridine kıvam veren mürşit misali, aslında cemiyete kıvam ve nizam vermenin ilk merhalesini tamamlamaktadır” (Ayverdi vd., 2012, s. 244). Ayrıca, Mevlâna'nın bir sözüne atıfta bulunan Ayverdi, kadını “hayatın ve âlemlerin manası olan yaratıcı kudreti bizzat şahsında temsil eden bir varlık” olarak tanımlar (Ayverdi vd., 2012, s. 237). Kenan Rifâi'den aldığı ilim çerçevesinde “kadınlık” ve “annelik” kavramlarını yücelten ve kadına önemli bir misyon yükleyen Ayverdi'ye göre kadın, ‘ilahi bir kudret tarafından verilen’ annelik rolüyle donanmış ilk mürşittir. Ayverdi, Kenan Rifâi'nin annesi Hatice Cenân Hanım'dan da hareketle, kadının doğurganlık ve sürekliliği sağlama fonksiyonuyla, muhafazakârlığın korunması ve değerlerin gelecek nesillere aktarılması açısından da önemli bir rol üstlendiğini ifade etmektedir (Ayverdi vd., Akt. Akkuş, 2024).

Birçok eserinde konu ile ilgili görüş bildiren yazar, *Milli Kültür Mes'eleleri ve Maarif Davamız* (2003) ve *O da Bana Kalsın* (2014) adlı eserlerinde meseleye şöyle açıklık getirir:

Tarih boyunca kadın, döl veren ve doğurduklarıyla beraber bütün aileyi bir görenek ve gelenek nizamı içinde toplayıp birleştiren mesul şahıs, cemiyet ahenginin ipuçlarını elinde tutan ve aile kovanını petekleyip dolduran sırlı kuvvettir. (Ayverdi, 2003, s. 304; 2014, s. 202)

Ayverdi'ye göre, beşerin yolculuğunda şekil ve kıvam verme görevi yalnızca annelere değil, diğer tüm kadınlara da ait kutsal bir sorumluluktur. Kadın, bu sorumluluğu taşıma yeteneğini, tıpkı bir tohum gibi içinde barındırmaktadır (Ayverdi vd., 2012, s. 244). Bu bağlamda yazar, Hz. Mevlana'nın "Kadın, mahlûk değil, sanki haliktir" sözü üzerinden bir kez daha kadının yüceliğini hatırlatır. Ayrıca Türk toplumunu inceleyen Madame Montegue'nin, "Türk kadının aile içindeki otoritesine ve adeta bir nas gibi kabul edilen buyruğuna hayranlık duyduğunu" (2003, s. 307) belirterek, Türk kadınının toplumsal yapıda sahip olduğu yüksek konumu ve örnek bir şahsiyet oluşuna dikkat çeker.

Ayverdi, *Milli Kültür Mes'eleleri ve Maarif Davamız* (2003), *O da Bana Kalsın* (2014), *Ne İdik Ne Olduk* (2020) gibi eserlerinde, kadınlığın ve özellikle anneliğin yüceliğini şu sözlerle dile getirir:

"Cennet anaların ayakları altındadır" hadis-i şerifi kadar cemiyeti, kadına hürmet ve riayete sevk eden hangi slogan olabilir?" (2003, s. 308; 2014, s. 206; 2020, s. 68). "O, evin bereketidir, baş tacıdır" (2020, s.68).

Aile içi sorumluluklar, çocuk terbiyesi ve dolayısıyla toplum terbiyesi gibi meselelerde kadının önemli bir rolü ve yeri olduğunu ifade eden Ayverdi (2003, s. 303)'nin eserlerinde geleneksel muhafazakâr kadın figürü, erdemli ve ahlaklı bir birey olarak ele alınır ve bu yönleriyle çok boyutlu bir kişilik sergilediği söylenebilir. Nitekim "Kastamonili Hoca Hanım" karakteri, evlerdeki genç cariyeleri okutan, çevresindekilerin hoşnutluğunu kazanan, "itibar sahibi, saygın, dürüst, merhametli ve faziletli" bir kadını temsilen okuyucuya sunulur (Ayverdi, 2020, s. 23).

Yine kadının edep, terbiye, ahlak, ilim, irfan sahibi olması; çeşitli meziyetlerle yüceltilmesi ve muhafazakâr kimliğiyle ön plana çıkması, yazarın eserlerindeki belirli tiplerle aracılığıyla şu şekilde sunulmaktadır:

... herkesin sevdiği, herkes tarafından aranıp istenen' kadın profili Sadiye Hanım karakterinde hayat bulur. O, "tatlı, sadık, vefakâr, mütevazı ve fevkalade" liğiyle, Zehra Anne karakteri ise "şefkatli, iyi yürekli" oluşuyla ideal kadını temsil eder. (Ayverdi, 1977, s. 132, 175)

Yine aynı eserde; "genç, güzel, okumuş, asil ve güngörmüş memur kız" (1977, s. 158) karakterini yazar;

O günün genç kızı bugün, Mehmet Dede'nin nikahını kıydığı evli bir hanımdır. İçinde adaletin, ihlasın, dürüstlüğün, faziletin, mantık, muvazene, hikmet ve irfanla, hamasi-dini bir vecd'in dolup taşıdığı canlı bir abide olarak, toprağına ve imanına mesuliyet ve hizmete aşkı ile gecesini gündüzüne katarak çalışmaktadır. (1977, s. 161)

sözleriyle idealize edilmektedir.

İbrahim Efendi Konağı adlı eserde, İbrahim Efendi'nin kızı Şevkiye Hanımefendi "zeka, dirayet ve gururunun bir kadın şahsiyetinde kazandığı terbiye, görgü ve hanımefendiliğin temsili" (2009, s. 78) olarak nitelendirilirken *Ne İdik Ne Olduk* adlı eserindeki Nuriye Hayırlı Hanım, "hayır için dünyaya gelmiş, fazilet, meziyet, feragat ve şefkat sahibi kadın" olarak tanımlanır (2020, s. 85).

Ayverdi'nin ideal kadın tipini somutlaştırdığı bu "örnek şahsiyetler", yazarın kadına yüklediği değerler ve kadının toplumsal rolüne dair düşüncelerini ortaya koyar. Zira Ayverdi'ye göre kadın sadece biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda ailenin, toplumun şekillenmesinde ve ahlaki değerlerin aktarılmasında önemli bir aktördür. Öte yandan, Ayverdi'nin kadın anlayışı; fazilet, terbiye, irfan, ahlak ve şefkat gibi değerlerle şekillenmiş, toplum içinde örnek bir duruş sergileyen, aynı zamanda hanımefendilik ve vakar sahibi bir kimliği yansıtır. Bu özellikler, yazarın kadına yüklediği muhafazakâr ve ahlaki çerçeveye de örtüşmektedir. O, kadının bireysel varoluşunu ve toplumsal statüsünü ahlaki erdemler ve ilim-irfanla yücelten bir bakış açısına sahiptir. Dolayısıyla, söz konusu karakterler, Ayverdi'nin kadın figürüne dair ideallerini edebi bir anlatı aracılığıyla gözler önüne sermektedir.

Ayverdi'nin Muhafazakârlık Algısı: Biçimden Öze Uzanan Bir Bakış

Kendine özgü bakış açısıyla, farklı bir muhafazakârlık anlayışı benimseyen Ayverdi'nin eserlerinde muhafazakâr kadın tiplmesi, geleneksel, kültürel, milli ve manevi değerleri üzerinde taşıyan, İslam'ın edep ve hayâsından nasibini almış karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu özellikler doğrultusunda Ayverdi, muhafazakâr kadını sadece geleneksel bir figür olarak değil, aynı zamanda toplumun manevi, kültürel ve ahlaki yapısını inşa eden güçlü bir karakter olarak konumlandırır.

Muhafazakârlığın, kadının kılık-kıyafeti üzerinden tanımlanmasına eleştirel bir yaklaşım getiren Ayverdi, dış görünüşten ziyade ruh ve düşünce dünyasında muhafazakâr olmanın gerekliliğini savunur. Ona göre muhafazakârlık, sadece kıyafet ve dış görünüşle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda ahlaki ve fikri bir duruşu da temsil etmelidir. Diğer bir ifadeyle muhafazakârlık, biçimsel unsurlardan ziyade 'öz' de olmalıdır. Dolayısıyla muhafazakâr kadın karakteri, yaşam tarzı ve ahlaki değerleriyle kendini göstermelidir. Nitekim bireyin ahlaki değerleri, edep anlayışı ve hayatına yön veren prensipler, muhafazakârlığın esas belirleyicileridir.

Giyim-kuşamın, muhafazakârlığın veya dindarlığın temsilinde mutlak bir ölçüt olmadığını belirten Ayverdi, kendisini dindar ya da muhafazakâr olarak tanımlayan bireylerin veya toplumların bu gibi teferruatlara takılmaması gerektiğine dikkat çeker. Ona göre, dindar kesimin genellikle kılık-kıyafet, özellikle de "şapka" üzerinden tanımladığı Batılılaşmanın da bu şekilde sembolik bir anlama indirgenmesi ve bunun özellikle kadınlar üzerinden tartışılması yanıltıcıdır. Bu tür meseleler, genellikle "şarklı" toplumların tartıştığı ve çoğunlukla önemsiz görülen konulardır (Köse, 2009, s.15-16). Ayverdi, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Şapka ne küfrün simgesidir ne de imanın. Zira her şey niyetle başlar ve niyetle sona erer..." (1987, s. 127). Ayverdi, "teferruat" olarak adlandırdığı kılık-kıyafet ve şapkanın, dindarlık ya da imanı belirleyen unsurlar olarak kabul edilmediğini vurgulamaktadır. İmanı belirleyen esas unsur, bireyin niyetidir. Bu çerçevede, Ayverdi'nin maddiyat ve şekilcilikle sınırlı bir muhafazakârlık anlayışına karşı bir eleştiri getirdiği, geleneksel değerlerden ödün verilmeden gerçekleştirilecek bir batılılaşmanın sorunlu olmadığı anlaşılmaktadır.

Dindarlığın/muhafazakârlığın daha çok giyim-kuşamla ilişkilendirilmesine karşın, manevi yönüne/içsel boyutuna vurgu yapan Ayverdi'ye göre; "Şekil izafi ve mecazidir. Hâlbuki aşk, bütün lezzetlerin özü ve aslıdır..." (Ayverdi, 2009a, s. 63). Ona göre önemli olan kalbin/ruhun 'örtülü/giyimli' olmasıdır. Ancak yazar, kalbin/ruhun örtülü olmasının da tek başına yeterli olmadığını; bunun inanç, ibadet, ahlak gibi değerlerle tamamlaması gerektiğinin de altını çizmektedir (Ayverdi, 2014, s. 208).

Ayverdi'nin Modernleşme Vizyonu: Gelenekle Geleceği İnşa Etmek

Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin önemli kadın temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Ayverdi, muhafazakâr toplumun inşasında "terbiye", "zevk" ve "estetik" kavramlarını temel unsurlar olarak belirler. Ayverdi için, terbiyeyle özdeşleşen "zevk" ve "estetik", modernleşen Türkiye için kurtarıcı birer öğe olarak görülmektedir. Ona göre, modernleşme veya Batılılaşmanın ölçüsü, bu değerler doğrultusunda şekillenmelidir. Türk geleneğiyle uyumlu bir Batılılaşmayı savunan Ayverdi, geleneğe ve milli tarihe sadık kalmanın, bir milletin beslendiği kaynak olduğunu ifade etmektedir (Öztürk ve Can, 2018, s. 78). Bu çerçevede, Ayverdi'ye göre Batılılaşmanın içeriği, milli kimliğin ve kültürün korunmasına yönelik olmalıdır (Güner Zülfikar, 2014, s. 27).

Milliyetçi-muhafazakâr bir kimlikle öne çıkan Ayverdi'nin gelenek anlayışının, dar bir "tutuculuk" perspektifinden çok daha geniş bir vizyona sahip olduğu söylenebilir. Zira o, Batılılaşmaya körü körüne karşı çıkmak yerine, bunun dengeli bir biçimde, gelenekle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Onun bu düşüncesi hem kendi yaşam tarzında hem eserlerindeki karakter tiplmelerinde açıkça görülmektedir. Geleneksel değerlerin muhafaza edilmesi hususunda, tutuculuktan ziyade "öz"ün korunmasına yönelik bir anlayış sergileyen Ayverdi'nin, Batılılaşmaya tamamen karşı olmadığı görülür. Zira onun asıl karşı çıktığı şey, ananevi değerlerden, "edep"ten "hayâdan" "terbiyeden" soyutlanmış bir yaşam tarzı ya da Batılılaşma anlayışıdır. Türk kültürünün, İslamiyet'in ve modernleşmenin

sentezlenmesinden yana bir tutum sergileyen Ayverdi'nin Batılılaşmaya bütünüyle karşı olmadığı, ancak bu sürece temkinli ve seçici bir bakış açısıyla yaklaştığı söylenebilir.

Batılılaşmanın “şapka” gibi birtakım unsurlarla sembolize edilmesini ve toplumda “fütursuzca” Batılılaşma eğiliminin yaygınlık kazanmasını eleştiren Ayverdi, bu durumu şöyle özetler:

Türk münevverinin hesapsız kitapsız Batı hayranlığı, üst seviyelerden, kof ve aristokrat kalabalığı içine sızmış bulunuyor. Marika'nın, Eleni'nin şapkasını giymekle Avrupalılaştığını, çocuğunu mürebbiyeye teslim ederek Batılı karakter kazandığını zanneden gafil zümre gittikçe yaygınlaşıyor. (1987, s. 127)

Batılılaşma sürecinin yerli ve milli değerlerle uyum içinde yürütülmemesi durumunda toplumsal yozlaşma ve kimlik bunalımı gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dikkat çeken Ayverdi, bu bağlamda yanlış Batılılaşmaya yönelik sert eleştirilerde bulunmaktadır. Yazar, *Ne İdik Ne Olduk* adlı eserinde, bu sürecin taklitçilik ve köksüzlükle birleştiğinde nasıl bir çöküşe yol açtığını şu sözlerle ifade eder:

İmansız münevveri ve taklitçi cahili ile garba teslim olan bir cemiyetin, asırların arkasından gelmiş temel kaide ve milli saltanatının, yabancı kültürlerin istila orduları tarafından yakılıp yıkılmasından daha tabii ne olabilir? (Ayverdi, 2020, s. 67)

Ayverdi, medeniyet değişiminin yüzeysel ve taklitçi bir biçimde gerçekleştiğinde, milletlerin kendi özgün kimliklerini yitirerek yabancı kültürlerle eklemlendiğini dile getirir. Ona göre, köklerinden koparak başka bir medeniyeti bilinçsizce benimseyen toplumlar ne geçmişlerine ait hissedebilir ne de yeni kültürü içselleştirebilir. Bu durumda, Müslüman-Türk toplumunun doğu medeniyetinden uzaklaşıp Batı kültürünü şeklen benimsemesi, ancak özünü kaybetmesi, onu kimliksiz ve uyumsuz bir görünüme sokmaktadır. Ayverdi'ye göre, toplumun bu durumu fark edememesi ise bir çeşit dalgınlık ve bilinçsizlik hâlidir.

Kendi medeniyetinden çıkıp, farklı medeniyetlere angaje olan milletler için de, elbise giydirilmiş iskeletler gibi, sirk çadırlarının yarı korkulu yarı gülünç numaralarına çıkmış palyaçolara benzemek mukadderdir... Ne yazık ki, Müslüman-Türk de, etini döküp kuru iskelet bıraktığı şark medeniyetinin üstüne geçirdiği bir iğreti garp kaftanı ile dolaşıp gezerken, ele güne karşı ne kadar gülünç olduğunun farkına varmayacak kadar bir dalgınlık içindedir. (Ayverdi, 2020, s. 65)

Ayverdi'ye göre, Müslümanlıkla özdeşleştirilen “şarklı” kimliğinin Batılılaşma karşısındaki tutumu, doğal bir refleks niteliği taşımaktadır. Ona göre, Batı ve Doğu arasındaki en temel ayrımı belirleyen unsur, ‘maneviyat farklılığı’dır. Dolayısıyla bir milletin kimliğini koruyarak modernleşebilmesi için, devletin milli ve manevi değerleri temel alan bir kültür politikası oluşturması gerekmektedir (Ayverdi, 1987, s. 259). Batılılaşma sürecinde, Kur’an ahlakı (1987, s. 276), İslam terbiyesi, Türk kültürü ve an’anevi değerler göz ardı edilmemesi, milli benliğin muhafaza edilmesi esas olmalıdır. Gelenek ve göreneklerin bilinçsizce terk edilerek yabancı unsurların sorgusuz kabul edilmesini eleştiren yazar, düşüncelerini şu sözlerle dile getirir:

Görenekler ve gelenekler kıyımı öylesine almış yürümüş ki, doğru eğri, dışarıdan her geleni makbul tutan zihniyet, tarihi ve milli değerlerimizden daha neleri götürmüş ve yerlerine neleri getirmiştir? (Ayverdi, 2020, s. 67)

Ayverdi, *Ne İdik Ne Olduk* adlı eserindeki Remziye Hanımefendilerin evinden hareketle, bir taraftan geleneksel değerlerin muhafaza edilme çabasını, diğer taraftan Batılılaşma ekseninde yaşanan değişim ve dönüşümü gözler önüne serer. Bu bağlamda yazar, “ahlaken munis, şefkatli ve merhametli” bir kadın olan Remziye Hanımefendi’yi ve onun gibi kadınları; evlatlarını milli ve manevi değerlerle yetiştirmek ve bu duyguyu aşılacak yerine, onlara Fransız matmazellerden dil eğitimi ve piyano dersleri aldırarak “babaların kurbanı” olarak nitelendirir. Ayverdi, milli değerlere göre yetiştirilmeyen, Türk musikisiyle beslenmeyen

nesilleri; “batılı standartlara göre kafalarına şekil veren ve neticede de, düşünen insan yerine, öğrendiği kalıpların dışına çıkamayacak zihni gücü inkişaf edemeyen nesiller” olarak görür ve bu durumdan duyduğu ıstırapı sıklıkla yineler (2020, ss. 205-206).

Meseleyi farklı yönleriyle irdeleyen yazarın kültürel aidiyet ve kimlik konusundaki hassasiyetleri arasında, sanat ve estetik de ayrı bir yer tutar. Zira Ayverdi’ye göre sanat ve estetik, bir milletin ruhunu ve tarihini yansıtan en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda, Batı’ya ait bir enstrümanın icra ettiği melodilerin, bireyin kendi kültürel kimliğiyle bağ kurmasını zorlaştırdığına işaret etmektedir. O, bu husustaki eleştirisini şöyle dile getirir:

Zira o piyanonun tuşlarından çıkan sesler, benim değil, bir yabancı kültürün, yabancı zevkin meyveleridir. İtri, Hafız Post, Tanburi Ali Efendi’lerin cennet nağmelerle mest olup, Türk’ün kendi dünyasına ait olanla rahatlamak esas olandır. (Ayverdi, 2020, s. 207)

Ayverdi, Türk müziğinin İtrî, Hafız Post ve Tanbûrî Ali Efendi gibi önemli isimleri aracılığıyla şekillendiğini vurgulayarak, bireyin kendi medeniyetine ait değerlerle huzur bulmasının esas olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısı, onun Batı müziğini ve sanatını bütünüyle reddetmekten ziyade, kültürel kimliğin korunması gerektiğine yönelik bir duruş sergilediğini göstermektedir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Halide Edip Adıvar’ın eserlerinde de “piyano” sembolik bir öge olarak karşımıza çıkmakta olup, Batılılaşma ve modernleşmenin bir göstergesi niteliğini taşımaktadır. Bu bağlamda, Adıvar’ın “modern”, eğitilmiş ve bireysel kimliğiyle ön plana çıkmayı başarmış kadın figürleri, genellikle piyano çalmakla özdeşleştirilir. Ancak Ayverdi’nin söz konusu kadınlara karşı daha mesafeli bir duruş ve eleştirel bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Zira Ayverdi için bu durum, milli ve manevi değerlerin, Türk kültürünün yitirilişi olarak görülmektedir:

Ne yazık ki bugün Türk musikisi kendi kendini yenilemek hevesiyle bir kakofoninin pençesine düşmüştür (...) Maalesef şimdiye kadar Türk musikisi, bunu yenileyicilerin elinde beyaz elbise üstüne sıçramış mürekkep gibi kirletip lekelenmekten öte bir merhaleye varamamıştır. (Ayverdi, 2020, s. 204)

Ayverdi’nin Eserlerinde Kadın Kimlikleri: Geleneksel Değerler ve Modernleşme Arasında Bir Panorama

Ayverdi, eserlerinde sıklıkla vurguladığı üzere, milli ve manevi değerlerin bir toplumun bekası için hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Tanzimat dönemiyle birlikte Türk toplumuna nüfuz etmeye başlayan Batılılaşma veya alafrangalık hevesi, bu köklü değerlerin aşınmasına zemin hazırlamıştır. Ayverdi, aile terbiyesinin nitelikli olduğu toplumların ayakta kalma başarısını gösterdiğini savunarak, “yara almamış sağlam mihraklar” ve alafrangalığın “çürütücü lükslerine” direnç gösteren, geleneksel değerlere bağlı toplulukların varlıklarını sürdürebildiğini ifade etmektedir (Ayverdi’den Akt. Akkuş, 2024).

Ayverdi’nin edebi yaklaşımı, genellikle karşılaştırmalı bir düzlemde şekillenmektedir. Eserlerinde Batılılaşma/alafrangalık ile muhafazakârlık arasındaki gerilimi idealize ettiği karakterler aracılığıyla somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda, İstanbul’un seçkin çevresine mensup Sami Paşa ve İsmail Paşa’nın aile yapıları üzerinden bir karşılaştırma sunarak, milli değerleri temsil eden bir aile (Sami Paşa) ile Batılılaşmış bir yaşam tarzını benimseyen bir aileyi (İsmail Paşa) karşı karşıya getirmektedir.

Ayverdi’nin Batılılaşma ve muhafazakârlık arasındaki temel ayrımı, özellikle kadın karakterler üzerinden belirginleşmektedir. Muhafazakâr değerlerin timsali olan Sami Paşa’nın eşi, tutum ve davranışlarında vakur ve olgun bir “yaşının hakkını veren” ideal kadın figürü olarak resmedilmektedir. Buna karşılık, Batılı yaşam tarzının etkisi altındaki İsmail Paşa’nın eşi, “19. yüzyılın sonlarının Batılı kadını” imgesini yansıtan bir görünümle betimlenir. Sarıya boyanmış saçları, abartılı makyajı (özellikle sürmeli gözleri) ve dantel, kurdele gibi gösterişli süslemelerle bezenmiş elbiseleriyle yapay bir “kutu bebeği”ne benzetilen bu kadın tipi, geleneksel değerlerden uzaklaşmanın yüzeysel ve taklitçi doğasını temsil etmektedir.

Sonuç olarak, Ayverdi’nin eserlerindeki bu karşılaştırmalı anlatım, Tanzimat dönemiyle birlikte Türk toplumunda baş gösteren Batılılaşma etkisinin milli ve manevi değerler üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini edebi bir dille ortaya koymaktadır. Yazar, muhafazakârlığı idealize ederek ve Batılılaşmayı yüzeysel bir taklitçilik olarak sunarak, geleneksel değerlere bağlılığın toplumsal kimliğin korunmasındaki önemine dikkat çekmektedir.

Yaşça Sami Paşa’nın Hanım’ından büyük olan ancak yaşını göstermeyen/göstermemek için direnen bu “süslü” ve “boyalı” alafranga kadın, “kedilerini evlatlarından daha fazla seven” -görece olumsuz- kadın tiplmesi olarak lanse edilir (Ayverdi, 1988, ss. 81-84). Nitekim Ayverdi’nin geleneksel değerlerine bağlı muhafazakâr “münevver kadınları”, evine, ailesine ve bilhassa evlatlarına düşkün kadın karakterlerdir. Bu bakımdan alafrangalığın temsili olan “kedi düşkünü” kadın tiplmesi, Ayverdi’nin ideal kadının uzağındadır.

Ayverdi, eserlerinde Batılılaşma hevesinin Tanzimat dönemiyle Türk toplumuna girdiğini ve milli değerleri zedelediğini savunur. Aile terbiyesinin önemini vurgulayan Ayverdi’ye göre, geleneksel değerlere bağlı kalan topluluklar varlıklarını sürdürebilmiştir (Ayverdi’den Akt. Akkuş, 2024). Ayverdi, Batılılaşma ve muhafazakârlığı karakterler üzerinden karşılaştırır. Batı hayranı İsmail Paşa’nın alafrangalaşmış gelini Ferdane Hanım, “şapka” gibi Batılı sembollerle özdeşleşerek, geleneksel değerlerden uzaklaşmış bir kadın tipini temsil eder. Rum terziler gibi şapka giyme ve Beyoğlu’nda alışverişe çıkma arzusu, Ferdane’nin Batı hayranlığını ve milli bilincini yitirini gösterir.

Ferdane’nin Batılı kadınların şapkasını giyerek modernleştiğini düşünmesi, İsmail Paşa’nın ailesindeki bu değişimle birlikte, onların vatana, millete ve dini değerlere bakış açısındaki dönüşümü yansıtır. Kâğıt oyunlarının oynandığı, giyim kuşam ve eşyalarıyla farklılaşan konak, Batılılaşmanın bir simgesi haline gelir (Ayverdi, 1988, ss. 82-84; 1987, s. 127). Ayverdi, Ferdane karakteri üzerinden Batılılaşma adına yitirilen geleneksel değerlere ve muhafazakâr aile yapısına duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

Mektep görmeden, enstitülere gitmeden, çevrelerin, yağlıkların, uçkurların, paçaların, örtülerin, oyların, keselerin üstünde göz nuru dolaşan kadına ne oldu ki, o iğne iplik tutan elinde şimdi, oyun kâğıtları ve içki kadehleri var? O eller, o kadın elleri... Kumar kâğıtları tutmayan, içki kadehlerine uzanmayan o elleri bir bulsak da öpüp başımıza koysak ne olur? (Ayverdi, 2020, s. 234)

Ayverdi, eserlerinde farklı konak ve aile yapıları üzerinden “batılılaşma” ve “muhafazakârlık” algılarını karşılaştırır. Alafrangalaşmış kadın tiplmesini olumsuzlayarak, milli değerleri koruyan ve “münevver kadın” idealini temsil eden vakur, giyimine ve tavırlarına özen gösteren kadın figürünü idealize eder. Bu karşıtlık aracılığıyla yazar, dönemin kültürel ve toplumsal değişimlerini kadın karakterler üzerinden derinlemesine işler. Eserlerindeki bu tiplmeler hem bireysel hem de toplumsal dönüşümün, kadının kimlik ve rolündeki değişimle nasıl iç içe geçtiğini ve dönemin ideolojik çatışmalarını yansıtır.

Toplumun genelinin ve bilhassa aydın kesimin Tanzimat’la başlayan Batı hayranlığını ve alafranga tutkusunu sıklıkla eleştiren Ayverdi, bir ortamda “Biz, öyle geri bir milletiz ki pilavı kaşıkla yeriz” diyen bir kadının tavrı ve sözlerini, milli kültürümüzün ve değerlerimizin batı karşısında hiç edilmesi olarak görür. Bu bağlamda yazar hem kadının bu tavrına hem de tarihini ve kültürünü yok sayan topluma karşı eleştirisini şu sözlerle dile getirir:

Medeniyet ölçüsü, kaşık-çataldan öteye gidememiş bu münevver tabakayı, içine hapsolup kaldığı fikir zindanından nasıl edip kurtarmalı? Nasıl olup da, asıl geriliğin farklı medeniyetlerin menfaat küpünden sızan fikri asit ile zehirlenmiş olmakta olduklarını anlatmalı? (Ayverdi, 2020, s. 235)

Yine aynı eserde (Ne İdik Ne Olduk) yazar, Batı’nın etkisi altında kalarak kendi kimliğini kaybetmiş topluma olan eleştirisini sürdürür:

Asırlardır tepemizde, bütün milli, manevi ve tarihi değerlerimize hor bakan batının rengi ile öylesine alacalanmış bulunuyoruz ki, kendi rengimizi sorsalar verecek cevap bulamamaktayız. (Ayverdi, 2020, s. 236)

Geçmişteki milli ruh ve imanla yoğrulmuş güçlü bir Türk kimliğini yitirmenin acısını; Nerede o, bir zamanın milli gurur ve ruhi nizam ile bir kanadı iman bir kanadı vatan aşkı ortasında kıtadan kıtaya uçan tevhid orduları? (...)Türk insanının idrakine ve ruhuna giren hırsız bulmak, onu, gizlendiği köşe bucaktan söküp atmak gerek. (Ayverdi, 2020, s. 236)

sözleriyle dile getiren yazar, geçmişin manevi gücünü ve vatan sevgisini kaybeden toplumun, bu yozlaşmayı aşarak özüne dönmesi gerektiğini vurgular.

Ayverdi'nin İdeal Münevver Kadını: Terbiye, İlim ve Maneviyatın Bütünleştiği Bir Figür

Ayverdi'nin eserlerinde öne çıkan kadın tiplerinden biri olan “münevver kadın”, geleneksel ve dini değerlerin korunması ve aktarılmasında merkezi bir role sahiptir. Yazarın idealize ettiği bu figür, genellikle geleneksel terbiye ile yetişmiş, kültürel mirasına ve ahlaki prensiplerine bağlı, güçlü ve örnek bir karakterdir. Ayverdi'nin “münevver kadın” idealizasyonu, muhafazakâr kimlikle özdeşleşir ve “eski kadın” figürü üzerinden temsil edilir. Buna karşın, zamanla geleneksel değerlerinden uzaklaşan ve geçmişle bağını koparan “yeni münevverler”, yazarın eleştirel bakış açısının hedefinde yer alır. Bu bağlamda Ayverdi, “eski kadın” tiplmesi aracılığıyla geleneksel değerlerin korunmasına yönelik bir özlemi dile getirmektedir.

Bazı istisnaları kenara koyarsak, yüksek tahsil yapmış, yabancı mektepler ve yabancı memleketlerde okumuş, çeşitli dünya dillerini konuşan bugünün münevver anası, çünkü kahraman kadın kadar evladına aynı sağlam imanı, aynı milli şuuru verebilmekte midir? Ne yazık ki buna her zaman evet demek mümkün değildir. Zira bugünün anası, evladını, değil vatan uğruna ölmeye, doğurduğu topraklarda yaşamaya, gücünü memlekete tahsis etmeye bile muvaffak olmamaktadır... (Ayverdi, 2014, s. 96, 206)

Yazar, Türk münevverinin milli şuurunu yitirişindeki tehlikeyi şu sözlerle ifade eder;

Bir garpçılık gayyasının rutubeti içinde Türk münevverinin manevi silahı paslanıp işlenmez hale gelmiştir. Onun için de, düşmanın uzattığı silahı kullanıyor, hem de kendimize, kendi öz benliğimize karşı... (Ayverdi, 2014, s. 224)

Türk kadınının içinde bulunduğu toplumsal koşullar, zaman zaman onun gerçekleri görmesini engelleyebilir. Bu noktada, onları bilinçlendirmek ve uyandırmak önemli bir sorumluluk haline gelmektedir. Ayverdi'ye göre, bu uyanışın sağlanabilmesi için en temel adım, eğitim sisteminin millileştirilmesidir:

Varlıklı ve şaşaalı hayatı içinde kendisini bekleyen korkunç hakikate görmez gözlerle bakan Türk kadını uyandırmanın yolunu aramalı. Nasıl mı? Her şeyden evvel eğitim sistemimizi millileştirmek suretiyle. (2014, s. 205)

Ayverdi, kaybedilen tarihi, kültürel ve medeni değerlere duyduğu üzüntüyü “Biz, bir tarih, bir an'ane, bir görüş, bir nizam, bir üslup, bir medeniyet kaybettik” şeklinde dile getirerek, bu kaybın ancak milli ruhuna uygun bir eğitim sistemiyle telafi edilebileceğini savunur (2014, s. 94). Yabancı temelli eğitim sistemlerinin toplumu köklerinden uzaklaştırdığını ve kimlik kaybına yol açtığını belirten Ayverdi, milli değerlere dayalı bir eğitime dönüşün gerekliliğini vurgular. Mazisinden kopan bir toplumun felakete sürükleneceğini ifade eden yazar, romanlarında “münevver kadınları” geçmişten devraldıkları değerleri aktaran ideal figürler olarak resmetmektedir. Dindarlıkları ve müspet muhafazakârlıklarıyla öne çıkan bu kadınlar, manevi yönden güçlü ve geleneksel terbiye ile yetişmiş, ağırbaşlı ve olgun karakterlerdir. Ayverdi,

bu idealize edilmiş kadınlar aracılığıyla ahlaki yüceltirken, yozlaşmış tiplerini benliğinden uzaklaşmış olarak aktarır. İffetini kaybetmiş kadın tiplmesi, geleneksel değerleri koruma çabasındaki toplumlar için bir tehdit olarak görülürken (Öztürk ve Can, 2018, ss. 79-81), münevver kadınlar taşıdıkları “edep”, “hayâ” ve “ahlak” gibi değerlerle toplumsal değerlerin aktarımında ve Müslüman Türk toplumunun inşasında önemli bir rol üstlenirler. Ayverdi’nin “terbiye” kavramına Halide Edib gibi önem atfettiği ve maneviyata dönük bir terbiyenin eğitimin temel unsuru olduğunu savunduğu görülür (Köse, 2009, s. 13). “İlim ve medeniyet abidesi” olarak nitelendirdiği (2014, s.96) münevver kadınlar, “olgunluk”, “ilim”, “irfan” ve “tasavvufi terbiye” gibi özellikleriyle öne çıkarlar. Ayverdi’ye göre aydın ve entelektüel kimlikleriyle de dikkat çeken bu kadınlar, günümüzdeki “uzmanlaşmış kadın” figüründen farklı olarak, muhafazakârlıkları ve münevver terbiyeleriyle topluma örnek olma ve onu yönlendirme misyonu üstlenmektedirler (Öztürk ve Can, 2018, s. 80).

Ayverdi’ye göre eğitimin asıl amacı maneviyatı sağlamak olmalı ve bu bağlamda toplumsal değerlere yönelik eğitim öncelikle gençleri, çocukları ve dolaylı olarak kadınları hedef almalıdır (1977, s. 160). Zira Ayverdi, Türk gençliğinin milli ve tarihi şuurunu yeniden kazanmasının hayati bir ihtiyaç olduğunu belirtir ve çocukların erken yaşta “milli iman ve ruh terbiyesi” ile yetiştirilmesi gerektiğini savunur (1977, s. 102). Türkiye için eğitimden daha önemli bir mesele olmadığını vurgulayan Ayverdi, yabancı kaynaklı eğitim sistemlerinin milli kimliğe yönelik tehdit olduğunu düşünmekte (1977, s. 107); eğitimin temel gayesi kalkınma ve teknik meselelerden ziyade milli şuur aşılacak, hatta milli şuradan yoksun bir eğitimden şifahi kültürün daha faydalı olabileceğini belirtmektedir (2003, s. 28). Ayverdi, milli ve manevi değerlere dayanmayan bir eğitim sisteminin toplumu yozlaştıracağını ve bireyin hem kendi iç dünyasıyla hem de toplumsal yapıyla uyum içinde olmasını sağlayacak bilinçli ve kontrollü bir eğitim sisteminin gerekliliğini vurgular (2003, ss. 28-29). Tanzimat sonrası yaşanan olumsuz değişimleri “et yiyene ot, ot yiyene et verme gaffeti” olarak özetleyen Ayverdi, yabancı kaynaklı kültür politikasının terk edilerek milli ruha dönülmesi gerektiğini ifade eder (2003, s. 29). Milli ve manevi değerlerin aktarıldığı eğitim alanında ailenin de temel bir rolü olduğunu belirten Ayverdi, ailede başlayan değerler eğitiminin okul hayatıyla bütünleşerek amacına ulaşabileceğini savunur.

Ayverdi’ye göre eğitimin temelini “terbiye ve değer” oluşturmakta ve bu sürecin inşasında çocuklar ile kadınlar merkezi rol oynamaktadır (Köse, 2009, s. 17). Özellikle “münevver” kadın figürü, değerlerin aktarılması ve sürdürülmesinde ideal bir tipi temsil etmektedir. Ailede annelik rolünü üstlenen münevver kadınlar, değerlerin nesilden nesile aktarılmasında kritik bir işleve sahiptir. Ayverdi’nin “eğitim” anlayışı, salt dil bilgisi, Batı eğitimi veya yükseköğrenimle sınırlı olmayıp, terbiyenin esas alındığı bir yaklaşımdır (Algur, 2019, ss. 205-206). Ayverdi için “terbiye” hayatın amacı ve muhafazakâr yaşamın temelidir. Eğitimin özünde terbiyeyi gören yazar, eserlerindeki “münevver kadın” tiplmesini vefa, sadakat, iman, akıl, zekâ, merhamet, sabır gibi manevi özelliklerle donatılmış, terbiyeli ve dindar/muhafazakâr ideal bir kadın figürü olarak sunmaktadır (Ayverdi, 2009).

Ayverdi’nin Kadın Tipolojisi: Gelenekselin ve Modernin İzinde

Ayverdi, kadın olgusunu geleneksel-modern ve Doğu-Batı ekseninde ele alarak, “eski kadın” - “yeni kadın” şeklinde iki temel tipoloji sunar. Bu iki farklı yaşam tarzını temsil eden kadın tipleri, hem birbirlerinden ayrı hem de birbiriyle ilişkili çeşitli görünümsergiler. Yazarın “yeni kadın” tasviri, aslında “eski kadının” kendi içindeki farklılaşan yönlerini de yansıtır (2014, s. 52).

Ayverdi’nin “eski kadın” olarak tanımladığı tipoloji, geleneksel değerleri benimsemiş, milliyetçiliği, inancı, edebi, ahlaki ve terbiyesiyle öne çıkan bir kadın figürüdür. Yazar, önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere modernleşme ve Batılılaşmanın etkisinde kalmayan, kültürel değerlerine sahip çıkan bir kadın imajı çizmektedir. Bu idealize edilmiş “eski kadın”, formel bir eğitim almamış olsa dahi, kültürel değerler doğrultusunda kendini yetiştirmiş ve yaşantısıyla örnek teşkil eden bir figürdür. Ayverdi’nin İslami ve milliyetçi unsurları birleştirdiği bu kadın tipolojisinin belirgin özelliklerinden biri de “terbiyeli” olmasıdır. “Terbiye” ve “ahlak” kavramları, Ayverdi’nin eserlerinde muhafazakârlığın temel unsurları olarak sıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda yazar, *O da Bana Kalsın* adlı eserinde geleneksel terbiye anlayışı ile onun taşıyıcısı olan “eski kadın”ı şu sözlerle idealize eder:

Eski kadını, sabırlı, temkinli, vakarlı, şefkatli ve bilhassa hamiyetli ve gayretli kılan ve daha nice üstün vasıflarla silahlendirmiş olan kuvvet neydi, desek, en küçük yaştan itibaren, maddi ve manevi yapısının bütününde sari ve cari olması gelenekleşmiş terbiye sistemi idi. Bu terbiye sistemi, adını sanını bilmediği cetlerinden aktarıla aktarıla, ta anasına kadar gelmiş, anasından da kendisine geçmiş, kendisinden de evlatlarına ve torunlarına doğru tarihi ve an’anevi yolculuğunu devam ettirmiştir. (2014, s. 96, 203)

Modernleşmenin aşırılığına karşı eleştirel ve tepkisel bir duruş sergileyen Ayverdi, bu eleştirisini eserlerinde ön plana çıkardığı “Eski Anadolu Kadını”nın karşına koyduğu “yeni kadın” tiplemesi üzerinden dile getirir. Ayverdi’nin, “alafranga” ve “yozlaşmış kentli kadın” imajı çizen bu kadınlara karşın çizdiği ideal muhafazakâr kadın portresi; iffetiyle, saflığıyla, çalışkanlığıyla örnek bir yaşamı temsil eder. “Anadolu köylü kadını”/“eski kadın” ile idealize edilen bu kadın tipi, o dönemin (1910-1930) edebi eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkar (Durakbaşı, 2000, s. 122). Bu bağlamda yazar, idealize ettiği “Eski Anadolu Kadın”ı bir “ırfan ve medeniyet abidesi” (2014, s. 96) olarak nitelendirirken, “yeni kadın”la özdeşleştirdiği ‘modern görünümlü’ kadın tiplemesini, maddiyat düşkünü, Batıya kollarını açmış, maneviyattan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlayan kadın figürü olarak karakterize eder. Yazarın eleştirel bakış açısıyla yaklaştığı; genellikle evlere, konaklara terzi veya mürebbiye olarak giren bu kadın tipi, Osmanlı kadını için tehdit unsuru oluştururken, geleneksel değerlerin kaybolmasına da zemin hazırlamaktadır.

Hâkim politik söylemlerde geleneksel ve muhafazakâr değerlerin “geri kalmışlık” ve çağdaşlaşma önünde engel olarak görüldüğü bir bağlamda Ayverdi, “eski” olanı ve gelenekseli muhafaza eden kadını “eskiliğiyle” yüceltmektedir. Onun “eski kadın” olarak tanımladığı tipleme, dini, yerli ve milli bilinci bünyesinde barındıran, geçmişine, bugününe ve geleceğine bağlı “kutsal bir kadın” figürü olarak idealize edilmektedir (Ayverdi, 2009; 2014, s.95-96; 100). Bu yaklaşım, yazarın dönemin modernleşmeci söylemlerine karşı konumlanışını ve geleneksel değerlere atfettiği önemi açıkça ortaya koymaktadır.

O da Bana Kalsın adlı eserinde yazar, milli ve manevi değerlerle donatılmış bu kadını büyükannesi üzerinden tasvir eder:

Düşünürüm de, büyükannem hayatta olsaydı ve biz kendisine: ‘Büyükanne, vatanını sever misin?’ demiş olsaydık, muhakkak ki şaşırırdı, belki de kızardı. Zira eski kadın için vatan ve iman aşkı, hava kadar, su kadar muhtaç olunan bir manevi değer idi. (Ayverdi, 2014, s. 100)

Toplumsal alanda yaşanan değişimin kadının yaşam tarzına yansıyan yönünü “yeni kadın”la karakterize eden Ayverdi, bu yeni tip kadını, “medeni kadın” olarak da adlandırır. Ayverdi’nin medeni kadınla özdeşleştirdiği yeni “şehirli kadın”, Batılı bir imaj çizer. Yazar, bu şehirli kadını, çalışan ve çalışmayan kadın olarak iki farklı kadın tipi üzerinden değerlendirir. Bu bağlamda birinci tip kadını temsil eden çalışan kadın, kamusal alanda iş hayatının sorumluluklarını ve yükünü üstlenmektedir. Hem özel alanın hem kamusal alanın yükünü omuzlayan bu kadın, ailesi ve işi arasında denge kurmakta zorlanmakta, bu durum onun hem evde hem de işte verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır (Ayverdi, 2014, ss. 96-97).

Farklı eserlerinde konu ile ilgili benzer ifadeler kullanan yazar, çalışan kadının yaşadığı sıkıntıları ve verdiği ödünlere şu sözlerle dile getirmektedir:

Çalışan kadın zamanını, kudretini ve gayretini evinin dışına taşırmış olduğu için cemiyete olan borcunu daha geniş ölçüde ödemek vaziyetindedir. Teşkilatsızlık, düzensizlik, aksaklıklar yüzünden ailesiyle işi arasında bulanıp kalmış olan bu kadın, memleket şartlarının kifayetsizliği yüzünden bir yerine üç yorulmakta, buna mukabil gerek evinde gerek işinde lüzumu kadar verimli olamamaktadır. (2014, ss. 96-97)

Bir mülakatında; “kadının iyi bir anne olmasını, iyi bir memur olmasına tercih ederim” diyen Ayverdi’nin, kadının çalışma hayatına katılmasına olan temkinli duruşunun, aile içerisindeki rol ve

sorumlulukların aksatılmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir (2014, s. 119). Ayverdi'nin eserlerinde idealize ettiği kadın tiplemesi, geleneksel toplum yapısının kadına atfettiği “iyi bir eş” ve “iyi bir anne” rollerini merkezine almaktadır. Yazarın kadını öncelikle “annelik” vasfıyla özdeşleştirilmesi ve bu rolü kadına sosyal bir sorumluluk olarak yüklemesi, onun geleneksel muhafazakâr dünya görüşünün ve milli-manevi değerlere olan bağlılığının bir göstergesidir. Bu yaklaşım, kadının toplumsal rolünü ailevi sorumluluklar üzerinden tanımlayan geleneksel anlayışı yansıtmaktadır. Ayverdi'nin konu hakkındaki düşünceleri, eserlerine şu şekilde yansımıştır:

Erkeğin erkek, kadının da kadın olduğunu hissettiği, birbirini tamamlayan her iki cinsin de vazife taksiminde yarışa çıkmaya düşünmedikleri o devirlerde, kadın, evinde idi ve mesuttu. Bu hoşnut olarak kabullendiği hayatın mahsulleri ise yalnız nakışlar, dikişler, oyalar, tezgahlar değil, bütün bir ailenin mesuliyeti idi. (Ayverdi, 2020, ss. 231-232).

Erkek işlerinden uzak duran kadın, ailenin direği, evin ihtiyarını, gencini, çoluğunu çocuğunu evirip çeviren, işleri yoluna koyan, ayarlayıcı nazım unsuru idi. Evlatlarına ve etrafına kahramanlık öğreten, yurduna kahramanlar hazırlayan, adeta cismi var ismi yok bir sihirli mahlûktu. (Ayverdi, 2020, s. 232)

Kadın ve erkeğin doğuştan farklı sorumluluklara sahip olduğunu vurgulayan Ayverdi, kadının çalışma hayatına katılımına karşı temkinli duruşunu bir kez daha yineler. Ona göre, kadının fitratına uygun olan, ev içi rollerdir. Bu bağlamda yazar, kadının geleneksel rol ve sorumluluklarından uzaklaşarak erkeklerle rekabet etme çabasına girmesini yersiz bulur.

Erkeği ile yarışacak da ne olacak sanki? Böylece yersiz bir iddia ile ne diye canını üzsün, kafasını yorsundu? Tabiatlarında Allah, her ikisine de ayrı ayrı vazifeler vermişti. Kocasının işlerine karışsa ve onunla omuz omuza çalışsa da gene çocuklarını o doğuracak, gene kundaklarını o bağlayıp çözecek ve gül dudakları o emzirip kandıracaktı. (Ayverdi, 2020, s. 232)

“Eski” kadının “yeni” kadına dönüşme serüvenini ve eskiye olan özlemini son dönem eserlerinde daha sık dile getiren Ayverdi'ye göre, “*eski kadın, iyi anne, iyi zevce, gerçek dost idi*” (2014, s.100). Ancak toplumsal alanda yaşanan gelişmeler, “eski” kadının değişimini de kaçınılmaz kılmıştır. Giderek kentlileşen “yeni şehirli kadın” “tahtından inerek sokağa çıkmış”, çalışma hayatına katılarak toplumsal yaşamın bir parçası hâline gelmiş ve geleneksel konumundan uzaklaşarak kamusal alanda daha görünür olmuştur. Ayverdi'ye göre, bu değişimin kadının lehine mi yoksa aleyhine mi olduğu ise henüz netlik kazanmamıştır. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki, kadın evinden çıkmıştır ve evine, eski yaşantısına dönmesi artık mümkün olmayacaktır (Ayverdi, 2009, s. 352).

Kadının çalışma hayatına dahil olmasının, kadınlık ve annelik rollerinde aksaklıklara yol açmasının yanı sıra toplum düzeni de etkileyeceğini öne süren Ayverdi, annenin çocuğun eğitim ve terbiyesindeki rolünü vurgulayarak, onun sevgisi ve şefkatiyle büyüyen bireylerin yalnızca aile için değil, toplumun geleceği açısından da büyük bir kazanç sağladığını ifade etmektedir:

Kundaktan çıkan, emekleyen, ayaklanan ve sonra mektebe giden çocuğun, akşam eve dönüp de ana yüzünün şefkati ile karşılaşmasından karlı çıkan, belki çocuk kadar, hatta daha da karlı bulunan cemiyet değil midir? (Ayverdi, 2020, s. 232)

“Çalışmayan varlıklı veya aşırı refahlı” kadın ise yazarın sözünü ettiği ikinci tip kadın profilini temsil etmektedir. Ayverdi'ye göre Türkiye'nin asıl kadın meselesini bu zümre oluşturmaktadır. Eğer ki bu zümre kazanılırsa, kadın meselesi de düzene girecektir. “Zamanımı kumarda, gece kulüplerinde, eğlence yerlerinde, sinemada, tiyatrodan, terzide... geçiren”, zevk ve keyif düşkününü bu ‘varlıklı kadın’, “memleketin yalnız kaybolmuş zümresi değil, aynı zamanda zararlı ve tehlikeli sınıfını teşkil etmektedir.” Daha da kötüsü,

annelik vazifesini layıkıyla yerine getiremeyerek, kendisi gibi evlatlar yetiştirmesidir (2014, s. 97). Genel bir ifadeyle, Ayverdi'nin eserlerinde Müslümanlığın/muhafazakârlığın ve ideal kadınlığın, “edep”le ve “ahlak”la sembolize edildiği “Anadolu Kadını”nı saf, üretken ve annelik rolüyle idealize edilirken, buna karşıt olarak kurulan “İstanbul Kadını”nı, diğer bir ifadeyle “yeni şehirli kadın”, süse ve eğlenceye düşkün, doğasından uzaklaşmış bir figür olarak kurgulanmaktadır (Bora, 2005, s. 122).

Ayverdi'nin Özlemi: Modern Dünyanın Değiştirdiği Kadın Kimliğine Dair Bir Arayış

Ayverdi'nin “yitirilen kadınlık” olarak tanımladığı “eski kadın” imgesinin “yeni kadın” tipine evrilmesiyle geleneksel ve kültürel değerlerde kademeli bir aşınma gözlemlenmektedir. Yazarın “gösteriş hastası, avare, snop” şeklinde betimlediği bu yeni tip, milli ve manevi değerler için tehlike arz etmektedir (Ayverdi, 2014, s. 119, ss. 204-205). Yazarın eleştirdiği ve “ikinci tip kadın” olarak nitelendirdiği bu kadın figürü, aynı zamanda onun gözünde “yitirilen/kaybedilen kadınlık”ın temsilidir. Ayverdi'nin eserlerinde geleneksel muhafazakâr kadın tiplerine geniş yer vermesi, onun “münevver kadına” duyduğu özlemi ve “eski kadın” imgesine bağlılığını yansıtmaktadır. Yazarın “kaybettiğimiz kadını bulmak lazımdır” (2003, s. 305) ifadesinde geçen “yitirilen/kaybedilen kadın” söylemi, yalnızca bireysel bir kaybı değil, aynı zamanda geçmişe ve geleneksel değerlere duyulan derin bir özlemi de gözler önüne sermektedir.

Ayverdi, modernleşmeyle dönüşen muhafazakârlığı “eski kadın” ve “yeni kadın” tiplerleriyle sunarken, “mazi aynen ayağa kalkmaz” (2014, s. 213) ifadesiyle eskiyi birebir yeniden canlandırmanın imkânsızlığının farkındadır. Bu bilinçle “yitirdiği kadını arayan” Ayverdi, aslında eski kadının niteliklerini taşıyan “yeni kadın”ı idealize etmektedir. Yazar, geçmişin değişmez değerlerine vurgu yaparken, değişen yaşam koşullarıyla şekillenen bir muhafazakârlık anlayışının da bilincindedir. Eserlerindeki tiplerden çıkarılabileceği üzere, Ayverdi'nin savunduğu değişim ve Batılılaşma, geleneksel, milli, manevi ve kültürel değerlerden ödün vermeden gerçekleşmelidir (Akt. Akkuş, 2024).

Sonuç

Geleneksel Türk toplumunda muhafazakârlık, toplumsal düzeni, geleneksel ve kültürel değerleri koruma temeline dayanır. Aile, din, ahlak, dayanışma ve milli kimliği merkeze alarak toplumsal sürekliliği ve geleneklerin aktarımını önemser. Değişime mesafeli duran bu anlayış, geçmişten yararlanarak geleceğe yönelmeyi hedefler. Ayverdi'nin muhafazakâr yaşam tarzı ve düşünceleri eserlerine yansır. Yazar, aileyi ve toplumu ayakta tutan geleneksel değerlere bağlılığı savunur ve kadın karakterlerini toplumsal misyonlarını yerine getiren, milli ve manevi sorumluluk sahibi güçlü figürler olarak kurgular. Eserlerinde bireysel ahlaki erdemlerin toplumsal huzurla birleştiği bir dünya yansıtılır; zira muhafazakârlık Ayverdi'ye göre sadece kimlik değil, toplumsal değerlerle şekillenen bir yaşam tarzıdır. Samiha Ayverdi'nin eserlerinde muhafazakâr kadın tipi ve kimliğinin inşasında, birey ve toplumun şekillenişinde etkili olan ahlaki ve manevi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Yazar eserlerindeki karakterler -bilhassa kadın karakterler- aracılığıyla edep, haya, terbiye ve ahlak gibi kavramların toplumsal düzene ve bireysel olgunlaşmaya dair güçlü bir vurgusunu yapar. Bu kavramların birer toplumsal misyon olarak ele alındığı eserlerinde Ayverdi, idealize ettiği kadın karakterleri yalnızca dış görünüşleriyle değil, manevi ve ahlaki değerlerle de şekillendirir. Ayverdi, İbanoğlu'nun da ifade ettiği üzere (2018, s. 327) Türk toplumunun geleneksel muhafazakâr kadın imgesini, “mutaassıp”, “görgülü” ve “ahlaklı” olma özellikleriyle birlikte, toplumsal değerleri nesilden nesile aktaran, ahlaki olgunluğa sahip ve manevi derinliği güçlü şahsiyetler olarak yansıtır. Ayverdi'nin eserlerinde bu karakterler, toplumsal normlara uygun olarak kimliklerini inşa ederken, bu ahlaki ve kültürel çerçeveye şekillenen bir kadın tipini temsil etmektedir.

Toplumun temel yapıtaşı olarak kabul edilen aile, muhafazakârlık geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Geleneksel toplumsal yapıda muhafazakâr kadın, genellikle ‘iyi bir eş’ ‘iyi bir anne’ olmakla idealize edilir. Nisbet'in de belirttiği gibi, muhafazakâr kadın “eş, anne ve kız çocuğunu temsil eder” (Akt. Akkuş, 2024). Bu bağlamda Ayverdi'nin eserlerinde idealize ettiği kadın karakterler, aile içindeki roller doğrultusunda şekillenir ve toplumsal normların ve değerlerin temsilcileri olarak karşımıza çıkar. Toplum

tarafından genel kabul gören bu idealizasyon, kadını gündelik yaşamda ve toplumsal alanda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanında da sorumluluklarının bilincinde olan bir varlık olarak kurgulamaktadır.

Toplumda nezaket, vakar ve sadakat gibi erdemlerle özdeşleştirilen muhafazakâr kadınlar, aile içindeki rollerinde kutsal bir sorumluluk üstlenirler. Onlara yüklenen bu toplumsal ve ahlaki misyon, geleneksel aile yapısını korumak, manevi değerleri geleceğe taşımak ve toplumsal huzuru sağlamak olarak özetlenebilir. Samiha Ayverdi’nin muhafazakâr düşünce dünyasından hareketle şekillendirdiği kadın karakterler yalnızca ailenin değil, toplumun manevi ve kültürel muhafızları olarak konumlandırılır (Avcil, 2022, ss.112-114). Bu bağlamda, Ayverdi’nin eserlerinde kadın karakterler, yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal sorumluluklarını da üstlenen figürler olarak resmedilmektedir.

Ayverdi’nin muhafazakârlık anlayışı, köklü tarihi ve kültürel mirası, manevi ve ahlaki değerleri koruma, toplumsal düzeni geleneksel yapıda sürdürme esasına dayanır. Tarih, gelenek, ahlak, estetik ile milli ve manevi değerlere bağlılık önemlidir. Milliyetçilik bağlamında kadın, milletin temel taşı ve milli kimliğin muhafazasında önemli bir temsilcidir. Ayverdi’nin milliyetçi muhafazakâr kadınları, kültürel değerleri koruyan, milli şuuru besleyen ve aktaran aktörlerdir. Yazarın Türk-İslam geleneği senteziyle oluşturduğu milli ve manevi muhafazakârlık anlayışı, düşünsel temelini oluşturmaktadır.

Ayverdi’nin milli ve manevi değerler ekseninde oluşturduğu muhafazakâr kadın kimliğinin bir diğer önemli dayanağını tasavvuf oluşturur. Tasavvufi bir perspektiften bakıldığında, kadın, dünyevi arzuların ötesine geçerek manevi bir olgunluğa ulaşan, sabır, tevazu ve irfan sahibi bir birey olarak betimlenir. Tasavvufu “irfan ve aşk kesilmiş kulun Allah’ı bilmesi” şeklinde tarif eden Ayverdi (akt. İbanoğlu, 2018, s. 315) eserlerinde, kadın figürleri bu iki eksen birleştirilerek hem milli kimliği güçlendiren hem de ruhsal bir yolculuğun rehberi olan şahsiyetler olarak ön plana çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın karakterler madde ve mana dünyasını birleştiren bir varlığı temsil etmektedir. Muhafazakârlığın temsilcisi olarak gördüğü kadını çeşitli meziyetlerle donatarak idealize eden Ayverdi’nin kadına yüklediği en önemli misyonlardan biri de onun eğitilmiş ve aydın bir birey oluşudur. Medeniyetin ruhunu taşıyan ve nesiller yetiştiren kadının bilinçli ve eğitilmiş olması gerektiğini savunan yazar, eğitimi yalnızca akademik bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda bir terbiye ve ruh olgunlaşması süreci olarak değerlendirir. Bu bağlamda, topluma yön veren, ahlaki ve kültürel değerleri yaşatan bireyler olarak öne çıkardığı kadının ilim ve irfan sahibi olması büyük önem taşır. Ayverdi’nin düşünce dünyasında önemli bir yer tutan ve yazarın eserlerinde “münevver kadın” olarak tasvir ettiği bu eğitilmiş kadınlar, Batı modernleşmesinin dayattığı yüzeysel eğitim anlayışının ötesinde, şifahi kültür ve değerler eğitimiyle yoğrulmuş bireyler olarak, toplumsal mirası koruma ve gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu üstlenir. Yani gelenek ile modernleşme arasında denge kurarak, hem manevi ve kültürel değerleri muhafaza eden hem de çağın gerektirdiği bilgi ve bilinçle donanmış bireyler olarak toplumun inşasında etkin bir rol üstlenmektedirler.

Modernleşme süreci her ne kadar tüm dünyayı etkisi altına almış olsa da Batı dışındaki birçok toplum geleneksel yapısını koruyarak Batı’ya alternatif bir yol izlenmiştir. Tabi burada Çağlayan İçener’inde aktardığı gibi ne doğuyu ne de batıyı karşısına almak istemeyen Ayverdi, sorunun bir parçası olarak “ısmarlama garplılaşma” ve “şarkı sarmış olan cehalet” fikrinde görmektedir. Zira Ayverdi doğulu olma fikrini başlı başına kusurlu gören zihniyeti “arızı bir illet” olarak tanımlamakta ve doğu batı arasından yaşanan bu kültürel gerilimi bir kimlik meselesi olarak görmekten çıkararak; konuyu toplumsal bir mecraya taşımaktadır (2016, s. 144). Bu bağlamda, milliyetçilik ve muhafazakârlık ekseninde şekillenen Türk toplumunun modernleşme ve Batılılaşma karşısındaki muhafazakâr tutumu ve temkinli yaklaşımı, değişime uyum sağlama çabası ile birleşerek “muhafazakâr modernleşme” çabasını ortaya çıkarmıştır. Batılılaşmanın ve modernleşmenin Tanzimat’la birlikte Türk toplumunda etkisini göstermeye başladığını ifade eden Ayverdi, bu sürecin ardından yitirilen milli ve manevi değerleri, eserlerindeki konak hayatı ve bu hayatın sakinlerinin yaşadığı değişim/dönüşüm üzerinden dile getirmektedir. Özellikle son dönem eserlerinde bu konuya sıkça değinen Ayverdi, bilhassa biyografik ve otobiyografik türde kaleme aldığı eserlerde, söz konusu dönüşümü kendi tecrübeleri ve çevresindekilerin hayatında yaşanan değişimlerden hareketle ele alır. Toplumda yaşanan değişimi ve muhafazakâr kadın kimliğinin dönüşümünü, genelde konak sakinleri, özelde ise konakta yaşayan kadın karakterler üzerinden okuyucuya aktaran Ayverdi, çeşitli meziyetlerle yücelttiği “eski anadolu kadını”nın karşısına, Batı hayranlığına kapılmış, alafrangalaşarak özünü yitirmiş “yeni şehirli kadın” tiplemesini koymaktadır (İçener, 2016, s. 147). Ayverdi, “yeni kadını” “yitirilen kadınlık” olarak

görerek, muhafazakâr kadın kimliğindeki ve toplumsal alandaki değişimi bu karşıtlıkla anlatmaktadır (Avcil, 2022, ss. 111-112). Yazar geçmişe özlem duysa da, mazinin tekrar canlanamayacağını farkındadır.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: AA, MÇ; Veriyi düzenleme: AA, MÇ; Veri Analizi: AA, MÇ; Araştırma: AA, MÇ; Yöntem: AA, MÇ; Kaynaklar: AA, MÇ; Yazılım: AA, MÇ; Gözetim: AA, MÇ; Onaylama: AA, MÇ; Görselleştirme: AA, MÇ; Taslak metin yazımı: AA, MÇ; Gözden geçirilmiş metin yazımı: AA, MÇ.
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazarlar bu çalışma için mali destek almadıklarını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akkuş, A. (2024). *1980'li yıllardan günümüze değişen kadın kimliği: Muhafazakâr kadının kamusal alan deneyimi* [Doktora tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi. <https://hdl.handle.net/11492/8921>
- Algur, H. (2019). Samiha Ayverdi romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 183-208. <https://doi.org/10.33420/marife.518743>
- Avcil, C. (2022). Türkiye muhafazakârlığında kadın tasavvuru: Samiha Ayverdi örneği üzerinden bir değerlendirme. *Current Research in Social Sciences*, 8(2), 117-130. <https://doi.org/10.30613/curesosc.1103247>
- Ayverdi, S. (1974/2017). *Bir dünyadan bir dünyaya* (5. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (1977). *Hâtıralarla başbaşa* (2. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (1987). *Bağ bozumu: Hatıralar – Makaleler*. Hülbe.
- Ayverdi, S. (1988). *Hey gidi günler hey*. Hülbe.
- Ayverdi, S. (2003). *Millî kültür mes'eleleri ve maârif davamız* (2. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (2009). *İbrahim Efendi konağı* (10. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (2009a). *Batmayan gün* (5. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (2014). *O da bana kalsın: Anketler, röportajlar* (2. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (2020). *Ne idik ne olduk* (6. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S., Erol, S., Araz, N., & Huri, S. (2012). *Ken'an Rifâi ve yirminci asrın ışığında Müslümanlık* (7. baskı). Kubbealtı Neşriyatı.
- Aziz, A. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri* (4. baskı). Nobel.
- Binark, İ. (2012). Mutasavvıf ve mütefekkir yazar Samiha Ayverdi'nin tarihimiz ile ilgili tesbit ve tahlilleri. *TÜRKKAD Yayınları*.
- Bora, T. (2005). Analar, bacılar, orospular: Türk milliyetçi muhafazakâr söyleminde kadın. T. Bora (Yay. haz.), *Şerif Mardin'e armağan* (ss. 241-277). İletişim.
- Durakbaşı, A. (2000). *Halide Edib: Türk modernleşmesi ve feminizm*. İletişim.
- Güner Zülfikar, F. C. (2014). Samiha Ayverdi ve ahde vefa. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 41-42, 27-45.
- İbanoğlu, F. (2018). Sâmiha Ayverdi romanında dindar kadın tasavvuru. *Türkiye Kültür ve İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 45-59.
- İçener, Z. Ç. (2016). Tarihi emanetin taşıyıcısının izinde: Sâmiha Ayverdi ve modernleşme-gelenek ekseninde kadın. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 12(47), 139-157.
- Köse, E. (2009). Muhafazakâr bir kadın portresi olarak Sâmiha Ayverdi: Muhafazakârlık düşüncesinde kadınlara ilişkin bir hat çizilebilir. *Fe Dergisi*, 1(1), 11-20.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Ed., 3. baskıdan çeviri). Nobel.
- Özköse, K. (2013). Samiha Ayverdi'nin eserlerinde tasavvufi hayatın yansımaları. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 3-30.
- Öztürk, S., & Can, A. (2018). Sâmiha Ayverdi romanlarında dindar ve muhafazakâr kadın psikolojisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 74-88. <https://doi.org/10.29000/rumelide.417486>
- Yetiş, K. (1993). *Sâmiha Ayverdi: Hayatı ve eserleri*. Kültür Bakanlığı.